
- Auteursinformatie -

Naam: Remco Spithoven
Titel: Dr.
Functie: Lector Maatschappelijke Veiligheid bij de Academie voor Bestuur, Recht en Ruimte van Hogeschool Saxion en Research Fellow bij de leerstoel Veiligheid en Veerkracht aan de Faculteit der Sociale Wetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam.
Adres: Platanenlaan 14, 3833 AX Leusden.

- Abstract -

Title: It could have been your daughter.
Subtitle: Searching for explanations for the societal impact of three cases of deadly sexual violence against young women in 2017.

Three cases of sexual violence with two teenagers and one young woman as dead victims have put – besides the indescribable sufferings of themselves, their families, friends and acquaintances – a heavy burden on Dutch collective memories of the year 2017. Dutch society commiserated on a massive scale: volunteers helped searching; thousands united in silent marches and more than 400 thousand citizens signed an online petition that emotionally called for a firm revision of the ‘failing justice system’. In this article we explore the deeper social, personal and cultural elements that gave media messages their strong emotional impact in Dutch society.

Key words: Sexual violence, societal impact, media impact, altruistic fear of crime.

- Concept artikel -

Titel: Het zal je dochter maar zijn.
Ondertitel: Op zoek naar verklaringen voor de maatschappelijke impact van drie zaken van dodelijk seksueel geweld tegen jonge vrouwen in 2017¹.

Drie zaken van seksueel geweld met twee tienermeiden en een jonge vrouw als dodelijke slachtoffers trokken – naast vooral het onbeschrijflijke leed van henzelf, hun familie, vrienden en bekenden – een zware leest op onze collectieve herinneringen aan het jaar 2017. We leefden als samenleving massaal mee: vele vrijwilligers hielpen zoeken; duizenden liepen mee in stille tochten en ruim 400 duizend tekenden een online petitie waarin op emotionele wijze werd opgeroepen ‘het falende rechtssysteem’ grondig te herzien. Nog meer mensen leefden stil en onopvallend mee. De maatschappelijke impact – gedefinieerd als² *‘hevige ongerustheid en emotionele reacties bij (diverse) groepen mensen als gevolg van een schokkende gebeurtenis (...)’* - van deze drie zaken lijkt dan misschien wel voor een goed deel bekoeld door nieuwe actualiteiten, maar deze is tot op de dag van vandaag tastbaar aanwezig in de haarvaten van de samenleving. We zoeken in dit artikel langs een verkenning van verschillende theoretische kaders dieper naar een integratieve verklaring voor de maatschappelijke impact van deze zeden- en levensdelicten op jonge vrouwen naar aanleiding van mediaberichten over deze zaken. Hoe komt het dat we als samenleving zo intens met deze zaken meeleven? En zitten we wel op het juiste spoor met onze reactie?

¹ Het is de uitdrukkelijke wens van de auteur om met dit artikel *niet* opnieuw aan de *news feeds* van de afzonderlijke zaken bij te dragen. Met respect voor de gevoeligheid van deze zaken, behandelen we de maatschappelijke impact van deze drie zaken daarom samen.

² R. Johannink & I. Gorissen (2013) Sociale media: factor van invloed op onrustsituaties? *Tijdschrift voor de Politie*, 75, 7/13, p. 6-9.

Meer dan alleen media impact

De snelle uitleg voor de maatschappelijke impact van dit type zaken wordt doorgaans gevonden in de uitgebreide aandacht die zij in de media ontvangen. De zaken krijgen veel aandacht en dus hebben ze veel impact. Tegenwoordig kunnen wij nagenoeg in *real time* op de hoogte zijn van de laatste ontwikkelingen³. De ene *cliffhanger* volgt de andere op sinds de commercialisering van de media en toegenomen technologische mogelijkheden om nieuws te verspreiden⁴. Vooral zaken met kinderen als slachtoffer worden op de voet gevolgd en meeslepend uitgemeten⁵. Media hebben dan ook een duidelijke rol in de populaire uitleg van de maatschappelijke impact van dergelijke zaken, maar *hoe* media angsten en sentimenten beïnvloeden, is in werkelijkheid niet zo eenvoudig⁶.

Media kunnen namelijk niet zomaar criminaliteit dramatiseren, van sensatie voorzien en alleen de ernstigste incidenten breed uitmeten. Berichten moeten aansluiten op reeds bestaande zorgen en referentiekaders⁷: *'The media can't waste time on stories that won't pass out attention filters'*⁸. De maatschappelijke impact van mediaberichten hangt onder andere af van de mate waarin iemand zich kan identificeren met het slachtoffer en de omstandigheden⁹. Wanneer we de maatschappelijke impact van mediaberichten op de beleving van veiligheid onderzoeken, moeten we dus openstaan voor complexere uitleggen die sociale, persoonlijke en culturele elementen combineren die met mediaberichten interacteren en zo hun effect sorteren¹⁰.

Zo wijst diepgaander onderzoek¹¹ uit dat mediaberichten vooral effect hebben op de algemene beleving van veiligheid. Anders gezegd: mediaberichten beïnvloeden vooral onze beleving van veiligheid in de bredere samenleving en niet tot amper onze persoonlijke beleving van veiligheid. Maar dit beeld van de wereld buiten onze eigen ervaringen is wel degelijk scheef te noemen. Zo bestaat er consensus over de selectie van nieuwsberichten over criminaliteit door media, op basis van leeftijd, geslacht, klasse en herkomst van de slachtoffers en daders¹² en aanvullende selectie op basis van willekeurig handelen door daders en andere sensationele kenmerken van zaken¹³. Kortweg: *'(...) the same factors that make crimes more likely to be covered by the media are the same factors that make them more frightening to the reader (...)'*¹⁴.

Drie verklaringen voor maatschappelijke impact uit de 'moral panics' traditie

Hoewel wij onszelf via de media in het moderne leven in een continue stroom voorzien van nieuwe doses sensatie, biedt alle media aandacht voor deze zaken onvoldoende uitleg voor de ontstane maatschappelijke impact. We moeten een spade dieper om de aansluiting op bestaande zorgen en sentimenten in de samenleving¹⁵ te begrijpen. Een passend, theoretisch kader om het ontstaan van de

³ M. Levi, M. Maguire. & F. Brookman (2007) Violent crime. In: Maguire, Morgan & Reiner (eds.) (2007) *The Oxford handbook of criminology*. Oxford : Oxford University Press, p. 687-732.

⁴ L. van Noije & K. Wittebrood (2010) What is fear of crime and how is it determined? A review of the literature. In: *CPSI: Changing perceptions of security and interventions (7th EU framework programme)*, via www.tno.nl/.

⁵ R. Reiner (2007) Media-made criminality: The representation of crime in the mass media. In: Maguire, Morgan & Reiner (eds.) (2007) *The Oxford handbook of criminology*. Oxford : Oxford University Press, p. 302-337.

⁶ C. Hale (1996). Fear of Crime: A review of the literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150.

⁷ S. Farrall, J. Jackson & E. Gray (2009) *Social order and the fear of crime in contemporary times*. Oxford : Oxford University Press; D. Chadee & M. Chadee (2016) Media and Fear of Crime: An Integrative Model. In: Chadee, D. (ed.) *Psychology of fear, crime and the media. International perspectives*. New York : Routledge, 58-78.

⁸ H. Rosling, O. Rosling & A. Rosling-Ronnlund (2018) *Factfulness*. London: Sceptre, p. 104.

⁹ Van Noije & Wittebrood 2010.

¹⁰ Chadee & Chadee 2016.

¹¹ D.C. Mutz (1992) Mass media and the depoliticization of personal experience. *American journal of political science*, 36, 2, 483-508; C. Coleman (1993) The influence of mass media and interpersonal communication on societal and personal risk judgments. *Communication Research*, 20, 611-628; E. Park, C.W. Scheren & C.J. Glynn (2001) Community involvement and risk perception at personal and societal level. *Health, risk and society*, 3, 3, 281-292.

¹² Chadee & Chadee 2016.

¹³ L. Heath, A. Patel & S. Mulla (2016) Toward a Social Psychological Understanding of Mass Media and Fear of Crime: More than Random Acts of Senseless Violence. In: Chadee, D. (ed.) *Psychology of fear, crime and the media. International perspectives*. New York : Routledge, 79-96.

¹⁴ Ibidem, p. 93.

¹⁵ Farrall, Jackson & Gray 2009.

maatschappelijke impact van dit type zaken te begrijpen, vinden we in de wetenschappelijke bestudering van fenomenen die als ‘morele paniek’ bestempeld kunnen worden. De traditie van het bestuderen van ‘morele paniek’ is – ondanks belangrijke beperkingen¹⁶ – een relevante bron van inzichten in de zoektocht naar verklaringen voor het ontstaan van de maatschappelijke impact in reactie op de drie zaken uit 2017. Met *begrip en respect voor de gevoeligheid van de genoemde zaken* beoog ik - gezien de overlap met de kenmerken van ‘morele paniek’¹⁷ - lering te trekken uit de bestaande wetenschappelijke inzichten rondom in het verleden ontstane maatschappelijke impact.

Er bestaan in deze onderzoekstraditie *drie complementaire uitleggen*¹⁸. De eerste uitleg is (I) de *elite-engineered* uitleg. Deze richt zich op de sturende invloed van de politieke elite en behandelt het ontstaan van maatschappelijke impact vooral als een politiek fenomeen welke bewust en nietsontziend wordt gecreëerd door politici en beleidsmakers om hun politieke agenda te behartigen. De tweede uitleg (II) richt zich op de sturende invloed van *interest groups*. Extensieve media aandacht voor gebeurtenissen vuurt de gemoederen van belangengroepen aan die het fenomeen vervolgens meer momentum geven. Vaak bestaan deze sentimenten al langer, maar ontsteekt de realiteit van de nieuwe gebeurtenis de al licht ontvlambare gemoederen. De (III) derde en laatste uitleg richt zich op de sentimenten van de *grassroots*. Politici, media en belangengroepen kunnen de samenleving niet zomaar op dreef brengen. Zij moeten met hun boodschappen aansluiten op al eerder bestaande houdingen en zorgen van burgers. Maar in de ‘morele paniek’ traditie is dus vooral een subtiel samenvallen van de drie uitleggen geobserveerd. De volgorde van interacties tussen de drie lagen wisselen steeds per onderzochte casus, maar samen geven ze een passende uitleg voor het ontstaan van sterke maatschappelijke impact.

Sterke, negatieve sentimenten waren al aanwezig

Wanneer we deze drie uitleggen voor het ontstaan van sterke maatschappelijke impact naast de maatschappelijke impact van de drie zaken die wij in dit artikel bestuderen leggen, dan kunnen we constateren dat:

- Enkele politici – vooral in de dagen na het uitkomen van de zaken - inderdaad de verleiding niet konden weerstaan hun eerder gemaakte claims nog eens te onderstrepen zoals PVV-Kamerlid Markuszower die direct een debat met minister Blok aanvraag om de zorgen over de veiligheid van de forensisch psychiatrische zorg in Nederland nogmaals te uiten. Maar de nationale politiek bleef doorgaans op gepaste en respectvolle afstand¹⁹;
- De aandacht voor deze zaken in de media zeker faciliterend hebben gewerkt aan het ontstaan van de maatschappelijke impact vanuit het doorgeven van de gebeurtenissen en het continue doorgeven van de laatste ontwikkelingen in de zaken;
- De uiteindelijke, maatschappelijke impact toch vooral een reflectie van sterke sentimenten onder burgers was.

Vanuit de ‘moral panics’ traditie zijn er dus drie complementaire uitleggen voor de verklaring van de ontstane maatschappelijke impact. Omdat de derde uitleg op basis van sterke maatschappelijke sentimenten over seksueel geweld tegen jonge vrouwen de sterkste verklaringskracht voor de ontstane maatschappelijke impact in zich lijkt te dragen, zal ik hier in de rest van het artikel verder op inzoomen: waar komen deze sterke maatschappelijke sentimenten over seksueel geweld tegen jonge vrouwen vandaan?

¹⁶ S. Cohen (2002) *Moral panics as cultural politics*. London : Routledge; D. Garland (2008) On the concept of moral panic. *Crime, Media, Culture*, 4, 1, 9-30.

¹⁷ Zie E. Goode & N. Ben-Yehuda (2009) *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*. Second edition. Oxford : Wiley-Blackwell; Garland 2008 voor een overzicht.

¹⁸ Goode & Ben-Yehuda 2009; Garland 2008.

¹⁹ Zie <https://nos.nl/artikel/2197664-anne-faber-zaak-schokt-tweede-kamer-maar-debat-nu-niet-gepast.html> (laatst geraadpleegd op 19-10-2018).

Seksueel geweld werd al als ernstig risico ervaren en beleefd

Er is iets bijzonders met seksueel geweld – gedefinieerd als²⁰ ‘*ernstige vormen van seksuele grensoverschrijding, zoals verkrachting of aanranding, of wanneer geweld, dreiging met geweld of chantage is gebruikt*’ - aan de hand, waardoor dit geweld een grootschalige verbolgenheid teweegbrengt. Want - hoe meer divers de Nederlandse samenleving ook is²¹ - we vinden elkaar in de morele afwijzing van zeden- en levensdelicten, met name op kwetsbare slachtoffers als o.a. jonge vrouwen²². Hoewel sommige auteurs de angst voor seksueel geweld onder jonge vrouwen afdoen als een symbolische reflectie van een duidelijke overrepresentatie van extreme zaken in de media en bredere maatschappelijke sentimenten, zijn er vooral auteurs die de angst voor slachtofferschap van seksuele delicten onder jonge vrouwen rationeler bestempelen²³.

Toch weten we niet veel over de daadwerkelijke omvang van seksueel geweld tegen vrouwen en wellicht nog minder over slachtofferschap onder mannen. Er is ten aanzien van seksueel geweld immers een lage aangiftebereidheid als gevolg van schaamte en de vernederende procedures die slachtoffers moeten ondergaan bij het doen van aangifte bij de politie en verdere rechtsgang²⁴. Ook blijkt de nabijheid van de dader een belangrijke barrière in aangiftebereidheid te vormen. Zo gaf 11% van 1.500 bevroegde Nederlandse vrouwen aan slachtoffer van seksueel geweld door hun partner of ex-partner te zijn geworden²⁵. Hoewel kwantitatieve monitoren en politiecijfers in eerste instantie een laag beeld van de omvang van seksueel geweld tegen vrouwen geven²⁶, wordt naar schatting een op de tien vrouwen in Nederland gedurende haar leven verkracht²⁷. Het verborgen slachtofferschap van seksueel geweld onder vrouwen is daarmee zeer groot, zeker wanneer we daar de subjectieve dreiging van seksueel geweld bij optellen. In de woorden van Vanderveen²⁸: “*Since sexual assault is “ lurking everywhere” women need to be constantly aware of the dangers, thereby socially controlling women’s lives*”.

Seksueel geweld is een reële maar doorgaans verborgen dreiging

Er is dus anno 2018 nog steeds een noodzaak om zowel de *beleving* van als *ervaringen* met seksueel geweld onder jonge vrouwen niet te marginaliseren²⁹. Specifieke, kwalitatieve studies wijzen uit dat vrouwen zich bewust zijn van en alert zijn op het continue aanwezige risico van seksueel geweld³⁰. Zo bleek in de UK niet minder dan twee derde van de vrouwen tot 24 jaar in de afgelopen maanden ‘upset by harrasment’ te zijn geweest³¹ en gaf 73% van 1.500 bevroegde Nederlandse vrouwen aan ooit seksueel geïntimideerd te zijn³². Specifieke studies³³ met bijbehorende methodologische en technische overwegingen³⁴ vinden dus een veel groter slachtofferschap van seksueel geweld en een grote ervaren dreiging van dit risico onder vrouwen dan nationale monitors en politiecijfers doen vermoeden. Phillips³⁵

²⁰ R. Römkens, T. de Jong, & H. Harthoorn (2014) *Geweld tegen vrouwen*. Amsterdam : Atria, p. 25.

²¹ G. Van den Brink (2011) *Eigentijds idealisme. Een afrekening met het cynisme in Nederland*. Amsterdam : Amsterdam University Press.

²² J.C.J. Boutellier (2002) *De veiligheidsutopie*. Den Haag : Boom.

²³ H. Hirtenlehner & S. Farrall (2014) Is the ‘Shadow of Sexual Assault’ Responsible for Women’s Higher Fear of Burglary? *British Journal of Criminology*, 54, 6, 1167-1185; M. Warr (1985) Fear of rape among urban women. *Social Problems*, 32, 238-250

²⁴ Reiner 2007.

²⁵ Römkens, de Jong, & Harthoorn 2014; zie voor een internationale vergelijking: S. Walby & J. Allen (2004) *Domestic violence, sexual assault and stalking : Findings from the British Crime Survey*, Home Office Research Study 276, London : Home Office.

²⁶ M. Maguire (2007) Crime data and statistics. In: Maguire, Morgan & Reiner (eds.) (2007) *The Oxford handbook of criminology*. Oxford : Oxford University Press, p. 241-301.

²⁷ Römkens, de Jong & Harthoorn 2014.

²⁸ G.N.G. Vanderveen (2006) *Interpreting fear, crime, risk and unsafety*. Den Haag : Boom Juridische uitgevers, p. 45.

²⁹ F. Heidensohn & L. Gelsthorpe (2007) Gender and crime. In: Maguire, Morgan & Reiner (eds.) (2007) *The Oxford handbook of criminology*. Oxford : Oxford University Press, p. 381-420.

³⁰ Vanderveen 2006.

³¹ C. Hoyle & L. Zedner (2007) Victims, victimization, and criminal justice. In: Maguire, Morgan & Reiner (eds.) (2007) *The Oxford handbook of criminology*. Oxford : Oxford University Press, p. 461-495.

³² Römkens, de Jong & Harthoorn 2014.

³³ J. Frenken (1997) Seksuele misdrijven en seksuele delinquenten. In: P.J. van Koppen, D.J., Hessing & H.F.M. Crombaf (Eds.) *Het hart van de zaak*. Deventer : Gouda Quint, p. 177-219.; R.E. Vogel & M.J. Himelein (1995) Dating and sexual victimization: An analysis of risk factors among precollege women. *Justice quarterly*, 18(2), 301-321; Walby & Allen 2004.

³⁴ Maguire 2007.

³⁵ L.M. Phillips (2000) *Flirting with danger: Young women’s reflections on sexuality and domination*. New York : New York University Press.

wijst echter wel op het teveel aan maatschappelijke aandacht voor de dreiging van seksueel geweld die uitgaat van “vreemde mannen”. De grootste dreiging van seksueel geweld gaat immers uit van “bekende mannen”, ook in Nederland³⁶ maar deze zaken krijgen minder aandacht in de mediaberichten.

Ook focussen we volgens Clark³⁷ in de maatschappelijke aandacht teveel op de uiterste vorm van seksueel geweld in de vorm van verkrachting, zelfs samenvallend met doodslag of moord. Onze associaties met seksueel geweld gaan al snel die kant op. Volgens Clark heeft het schrikbeeld van verkrachting echter een sterk waarschuwende functie binnen de socialisering van vrouwen en staat dit beeld symbool voor een breder risico van seksueel geweld tegen vrouwen. Het spectrum of continuüm van geweld gaat van druk en dreiging tot drang en dwang³⁸. Seksueel geweld omvat een verzameling aan moeilijk te omlijnen gebeurtenissen die ook nog een sterk verschillend worden beleefd³⁹. Ook ligt de nadruk in de beleving van dit risico vooral op “gelijktijdige delicten”. Vrouwen zouden angstiger zijn voor criminaliteit in het algemeen vanwege hun specifieke angst voor seksueel geweld⁴⁰. Daarom wordt rondom ‘fear of crime’ onder vrouwen gesproken over “the shadow of sexual assault”⁴¹. Dit is niet in de laatste plaats een gevolg van de wijze waarop vrouwen worden gesocialiseerd⁴².

De paradoxale socialisatie van ‘dreiging’ en ‘meeleven’

Vrouwen worden in hun socialisering over het algemeen aangemoedigd emoties en angsten meer te uiten. Daarnaast wordt de emotionele gevoeligheid van vrouwen versterkt door de nadruk op persoonlijke relaties in hun socialisering. Mannen worden daarentegen gesocialiseerd om onafhankelijk te zijn en minder emoties en gevoelens te uiten⁴³. De massale ontzetting over en fascinatie met extreem seksueel geweld met jonge vrouwen als slachtoffers ondermijnen ons zicht op onderliggende structuren van macht en geslacht in deze zaken⁴⁴. Maar feministische criminologen maken ons voorbij de relatieve kwetsbaarheid van vrouwen bewust van codes van ‘masculiniteit’ als stuwende krachten achter het nemen van risico’s en het tonen van agressief gedrag door mannen⁴⁵. Zo vormt een deel van de ‘mannen’ als gevolg van een masculiene socialisering dus in feite een bedreiging voor ‘vrouwen’.

Toch leidt ‘masculiene’ en ‘feminie’ socialisering niet alleen maar tot ‘masculiene dreiging’ en ‘feminie oplettenheid’. We socialiseren ‘mannen’ en ‘vrouwen’ als samenleving ook om juist een rol te spelen in het voorkomen van slachtofferschap van seksueel geweld onder jonge vrouwen. Kortweg socialiseren wij mannen om een *beschermersrol* en vrouwen om een *verzorgende rol* te vervullen. Mannen dienen kortweg te voorzien in de bescherming van familie tegen de buitenwereld en het voorzien in de noodzakelijke middelen om te leven. Vrouwen worden gesocialiseerd om zorg te dragen voor het emotionele welzijn van het gezin, maar ook voor het welzijn van een bredere cirkel mensen rondom het gezin⁴⁶. Vanuit deze breed gedeelde sociaal-culturele basis, is het dus uitlegbaar dat wij ons bezorgd kunnen maken over en verantwoordelijk kunnen voelen voor de veiligheid en het welzijn van *anderen*, ook buiten onze *inner circles*.

Waarom we ons vooral om ‘de kwetsbare ander’ bekommeren

Er is binnen de literatuur die zich richt op *fear of crime* een niche die zich richt op de angst voor andermans slachtofferschap ofwel *altruistic fear of crime*. In Nederlandse literatuur wordt deze vorm van

³⁶ Römken, de Jong & Harthoorn 2014.

³⁷ A. Clark (1987) *Women’s silence, Men’s violence: Sexual assault in England, 1770-1845*. London : Pandora.

³⁸ L. Kelly (1987) The continuum of sexual violence. In: J. Hanmer & M. Maynard (Eds.) *Women, violence and social control*. Atlantic Highlands, NJ : Humanities Press International, p. 46-60.

³⁹ Vanderveen 2006.

⁴⁰ M. Warr (1984) Fear of victimization: why are women and the elderly more afraid? *Social science quarterly*, 65, 681-702.

⁴¹ K.F. Ferraro (1996). Women’s Fear of Victimization: Shadow of Sexual Assault? *Social Forces*, 75, 2, 667-690.

⁴² Warr 1984; 1985; 1987; Ferraro 1996; Heidenshohn & Gelsthorpe 2007.

⁴³ K. Snedker (2006) Altruistic and Vicarious Fear of Crime: Fear for Others and Gendered Social Roles. *Sociological Forum*, Vol. 21, No. 2, p1. 163-195.

⁴⁴ Reiner 2007.

⁴⁵ Levi, Maguire & Brookman 2007.

⁴⁶ Snedker 2006.

veiligheidsbeleving vooral theoretisch aangestipt⁴⁷. Er is slechts één kwalitatieve, empirische studie bekend⁴⁸. Toch is deze vorm van veiligheidsbeleving een belangrijke, omdat internationale studies die ernaar zijn verricht aantoonde dat altruïstische gevoelens van onveiligheid vaker en intenser voorkomen dan persoonlijke gevoelens van onveiligheid⁴⁹. Deze vorm van onveiligheidsbeleving beperkt zich niet tot personen in de familie of bekenden maar kan ook betrekking hebben op onbekenden waar men zich een verzorgende of beschermende rol voor kan inbeelden⁵⁰.

Mensen vervullen ten opzichte van elkaar meerdere en steeds verschillende rollen als gevolg van veranderende interacties tussen twee of meer personen⁵¹. *‘Altruïstische zorgen en angsten kunnen zich dus projecteren op familieleden, vrienden, collega’s, maar ook op vage kennissen, onbekende en zelfs personen die slechts in de verbeelding bestaan’*⁵². De focus in deze zorgen en angsten ligt op personen waarin we onszelf of een ander kunnen herkennen en als gevolg van deze herkenning ervaren we een behoefte tot het *zorgen voor* of *beschermen van* deze ‘andere’⁵³. De behoefte om zorg of bescherming te geven aan anderen is ten eerste gelinkt aan de – eerder in dit artikel kort aangestipte - *relatieve kwetsbaarheid* van deze andere⁵⁴. Dit gaat meer specifiek over een optelsom van kenmerken als geslacht; leeftijd; sociale positie, gezondheid, lichaamsgrootte, mogelijkheden tot zelfverdediging en eventuele fysieke of mentale beperkingen⁵⁵. Door het samenspel van deze kenmerken ontstaat het beeld dat deze ‘ander’ (I) een relatief groot gevaar loopt om het slachtoffer te worden, (II) daarvan ernstige consequenties zal ondervinden en (III) weinig controle over de gebeurtenissen zal hebben⁵⁶.

‘De kwetsbare ander’ is afhankelijk van sociale rollen en levensloop

Naast de beschermende en verzorgende rol van ouders⁵⁷, ervaren mensen deze behoefte ook voor onbekende kinderen en jonge vrouwen in het bijzonder⁵⁸. Zowel in theoretische als empirische zin kunnen altruïstische gevoelens van onveiligheid zich dus richten op een ander individu dat op basis van zijn of haar kenmerken wordt geïdentificeerd als ‘relatief kwetsbaar’ waardoor een behoefte ontstaat tot het beschermen en verzorgen van deze ‘ander’. Dit kan volgens Drenth (2016) vanuit verschillende masculiene sociale rollen (vader, zoon, broer, vriend, collega, buurman, volwassenere man) en feminiene sociale rollen (moeder, dochter, zus, vriendin, collega, buurvrouw, volwassenere vrouw) worden ervaren.

De ervaren zorg of angst over de kans op slachtofferschap van een ‘kwetsbare ander’ kan tot verschillende reacties leiden, waarbij het spanningsveld tussen beschermen en loslaten in relatie tot de levensfase van ‘de ander’ steeds opnieuw moet worden gezocht. Reacties van verzorgers en beschermers gaan ten opzichte van de dreiging van criminaliteit voor de ‘ander’ dan ook van (I) verbieden; (II) adviseren tot vermijden; (III) adviseren tot het nemen van preventieve maatregelen tot (IV) waarschuwen voor gevaar⁵⁹. Heber⁶⁰ vond echter dat het waarschuwen van adolescenten voor gevaar waarschijnlijk

⁴⁷ J. Oppelaar & K. Wittebrood (2006) *Angstige burgers*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.; Vanderveen 2006; S. Pleysier (2010) *Angst voor criminaliteit onderzocht*. Den Haag : Boom Juridische uitgevers.

⁴⁸ A.R. Drenth (2016) *Spontaan altruïsme. Een kwalitatieve verkenning van gevoelens van onveiligheid gericht op andermans slachtofferschap van criminaliteit*. Utrecht : Hogeschool Utrecht (scriptie).

⁴⁹ M. Warr & C. Ellison. (2000) Rethinking social Reactions to Crime: Personal and Altruistic Fear in Family Households. *American Journal of Sociology*, 106(3), p. 551-578; M. Tulloch (2004) Parental fear of crime: A discursive analysis. *Journal of Sociology*, 40, p. 362-398.; Snedker 2006; K. Drakulich (2008) Social Reactions to Personal, Family and Local Crime: Personal and Altruistic Fear and Precautionary Behaviors. University of Washington; K. Drakulich (2014) Concerns for Self or Family? Sources of and Responses to Altruistic Fear. *Journal of Interpersonal Violence*, p. 1-40.; L. Trickett (2009). Don’t look now – Masculinities, altruistic fear and the spectre of self: when, why and how men fear for others. Nottingham Law School. *Crimes and Misdemeanours*, 3/1; A. Heber (2009) The Worst Thing That Could Happen: on altruistic fear of crime. *International Review of Victimology*, 16, p. 257-275.

⁵⁰ Snedker 2006; Heber 2009.

⁵¹ H. De Jager & A.L. Mok (1999) *Grondbeginselen der sociologie*. Houten : Educatieve Partners Nederland.

⁵² Drenth 2016, p. 35

⁵³ Snedker 2006.

⁵⁴ Warr & Ellison 2000.

⁵⁵ Hale 1996.

⁵⁶ J.P. Jackson (2009) A psychological perspective on vulnerability in the fear of crime. *Psychology, crime & law*, 15, 4, p. 365-390.

⁵⁷ Snedker 2006; Warr & Ellison 2000; Tulloch 2004.

⁵⁸ Heber 2009; Drenth 2016.

⁵⁹ Drenth 2016.

⁶⁰ Heber 2009.

weinig effect heeft. Adolescenten gaven namelijk aan dat zij waarschuwingen en zorgen vaak negeren, omdat hun vrijheid anders teveel beperkt zou worden. Ook gaven zij veelvuldig aan het risico zelf gewoonweg niet zien.

Seksueel geweld als ernstig risico op veilige, psychologische afstand?

De beleefde afstand tot een risico geeft volgens de psychologische literatuur een verklaring hoe het kan dat mensen (I) sterke risico's beleven op grote afstand van zichzelf en (II) het hier en nu, deze (III) vooral voor andere mensen dan zichzelf bleven en (IV) het zeer onwaarschijnlijk achten dat deze realiteit worden⁶¹. Vanuit de interpretatie-niveau theorie⁶² ligt de focus op de beleefde afstand tot een fenomeen langs de assen (I) tijd; (II) ruimte; (III) sociale afstand en (IV) inbeelding⁶³. De beleving van een fenomeen is langs deze assen in te delen als een concrete, nabije of een abstracte, verre beleving⁶⁴. In de toepassing op veiligheidsbeleving geven Gouseti en Jackson⁶⁵ aan dat criminaliteit langs dezelfde indeling eveneens als een concrete (als specifiek en persoonlijk probleem in het dagelijks leven) en abstracte dreiging (als algemeen sociaal probleem) kan worden beleefd.

In eerder eigen onderzoek⁶⁶ werd een omvangrijke en sterk emotionele beleving van criminaliteit op het niveau van de samenleving aangetroffen. Voor veel mensen speelt het risico van slachtofferschap van criminaliteit dus niet concreet op het persoonlijk niveau. Daarmee is de dreiging van criminaliteit *in zijn algemeenheid* vooral een abstracte dreiging. Voor de dreiging van seksueel geweld tegen (jonge) vrouwen geldt echter dat - de doorgaans verborgen - impact op het dagelijks leven wel degelijk groot kan zijn⁶⁷. Toch beleefden we met de drie verbonden zaken de dreiging van seksueel geweld voor jonge vrouwen als samenleving zeer concreet, met een *heart felt* impact ondanks onze veilige afstand. We tellen onze opgedane inzichten nu op om de ervaren nabijheid in de maatschappelijke impact van deze zaken te verklaren.

Naar een integratieve, theoretische verklaring voor de maatschappelijke impact

Wanneer we de opgedane, theoretische inzichten optellen, dan ontstaat er een rijk palet aan verklaringen voor de maatschappelijke impact van de drie verbonden zaken van extreem seksueel geweld tegen jonge vrouwen. De verklaringen laten zich ordenen langs de categorieën (I) media aandacht; (II) maatschappelijke impact en (III) gevolgen.

De sterke (I) *media aandacht* voor deze zaken kunnen we als volgt verklaren:

- Op basis van leeftijd, geslacht, klasse en herkomst van de slachtoffers en daders kwamen deze zaken overeen met *archetypen 'slachtoffers' en 'daders'* en bleken daarmee geschikt voor het uitvoerig en meeslepend berichten in diverse media⁶⁸;
- Het bizarre samenvallen in tijd en ruimte van deze zaken droeg - naast alle details - extra *sensatie* en daarmee garantie voor uitgebreide media aandacht bij. Datzelfde geldt voor de schijnbare *willekeur* in het handelen van een van de daders⁶⁹;

⁶¹ Gouseti & Jackson 2016.

⁶² T. Eyal, & N. Liberman (2012) Morality and psychological distance: A construal level theory perspective. In: M. Mikulincer & P. R. Shaver (eds.), *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil*. Washington : American Psychological Association, 185-202.

⁶³ S. Rim, J.S. Uleman, & Y. Trope (2009) Spontaneous trait inference and construal level theory: Psychological distance increases nonconscious trait thinking. *Journal of experimental social psychology*, 45(5), 1088-1097.

⁶⁴ L.E. William, R. Stein, & L. Galguera (2014) The distinct affective consequences of psychological distance and construal level. *Journal of Consumer Research*, 40, 6, 1123-1138.

⁶⁵ I. Gouseti & J.P. Jackson (2016) Construal-Level Theory and Fear of Crime. In: D. Chadee (ed.) *Psychology of fear, crime and the media*. International perspectives. New York : Routledge, 22-39.

⁶⁶ R. Spithoven (2017) *Keeping trouble at a safe distance. Unravelling the significance of 'the fear of crime'*. Den Haag: Eleven International Publishing.

⁶⁷ Heidensohn & Gelstorp 2007; Vanderveen 2006.

⁶⁸ Chadee & Chadee 2016.

⁶⁹ Heath, Patel & Mulla 2016.

- Mensen konden zichzelf - en op grotere schaal een nabije ander - in sterke mate *identificeren* met de slachtoffers en de omstandigheden en locaties waar de incidenten plaatsvonden⁷⁰.

Cruciaal is dat mediaberichten over deze zaken sterk *aansloten op reeds bestaande zorgen onder en referentiekaders van burgers* over de dreiging van seksueel geweld voor jonge vrouwen⁷¹, de herkenning van een ‘nabije’ en ‘kwetsbare’ andere in de slachtoffers voorzagen deze berichten van een extra emotionele lading⁷².

Mediaberichten over deze zaken sorteerden een sterke, (II) *maatschappelijke impact*, ook omdat:

- De drie zaken resoneren met de reële dreiging van seksueel geweld die vrouwen in het dagelijks leven ervaren⁷³;
- In een zaak kwam de dader *sterk overeen met het stereotype beeld* van ‘de gevaarlijke onbekende’ welke maatschappelijk over de dreiging *van seksueel geweld* leeft⁷⁴;
- *Elk van ons* zichzelf *in de rol van verzorger of beschermer kon inleven* ten opzichte van de slachtoffers en vergelijkbare, *relatief kwetsbare anderen* in onze nabijheid en zelfs over vreemden⁷⁵;
- Daarnaast is er ondanks morele diversiteit in de samenleving⁷⁶ sprake van een *unanieme morele afwijzing van zeden- en levensdelicten*, met name op kwetsbare slachtoffers als jonge vrouwen en kinderen⁷⁷.

De maatschappelijke impact als gevolg van deze zaken had dan ook grootschalige (III) gevolgen:

- De zaken voedden onze angst voor het slachtofferschap van seksueel geweld onder *onbekende kinderen en jonge vrouwen in het bijzonder*⁷⁸;
- Vanuit de herkenbaarheid voedden deze zaken – los van de angst voor eigen slachtofferschap onder (jonge) vrouwen - dus vooral onze *angst voor andermans slachtofferschap*⁷⁹;

Elk van de drie zaken op zichzelf - maar ook zeker gezamenlijk - maakte de dreiging van seksueel geweld voor jonge vrouwen van abstract tot zeer concreet op de assen (I) tijd; (II) ruimte; (III) sociale afstand en (IV) inbeelding⁸⁰. Deze zaken vertaalden de dreiging van seksueel geweld tegen jonge vrouwen voor de samenleving immers van een abstract, want doorgaans verborgen probleem naar een concrete, onmiskenbare realiteit. De mediaberichten over deze zaken hadden zo’n grote maatschappelijke impact omdat zij samenvielen en interacteerden met sociale, persoonlijke en culturele elementen die al binnen de samenleving leefden⁸¹.

Je moet er niet aan denken...

De drie verbonden zaken maakten pijnlijk duidelijk dat de samenleving vol beschermers en verzorgers niet voor niets jonge meiden en vrouwen op dagelijkse basis voor slachtofferschap van seksueel geweld tracht te behoeden. Deze zaken benadrukken immers de kwetsbaarheid van jonge vrouwen in een open samenleving en de bittere realiteit van een lijden waarvan wij hopen dat het onze dierbaren en daarmee onszelf nooit zal treffen. Misschien leefden wij juist daarom nog wel extra mee met hen die het trof en

⁷⁰ Van Noije & Wittebrood 2010.

⁷¹ Farrall, Jackson & Gray 2009.

⁷² C. Bonner & B.R. Newell (2008) How to make a risk seem riskier: The ratio bias versus construal level theory. *Judgement and Decision Making*, 3, 5, 411-416.

⁷³ Hirtenlehner & Farrall 2014.

⁷⁴ Walby & Allen 2004.

⁷⁵ Snedker 2006.

⁷⁶ Van den Brink 2011.

⁷⁷ Boutellier 2002.

⁷⁸ Heber 2009.

⁷⁹ Warr & Ellison 2000; Tulloch 2004; Snedker 2006; Drakulich 2008; 2014; Trickett 2009; Oppelaar & Wittebrood 2006; Vanderveen 2006; Pleysier 2008.

⁸⁰ Rim, Uleman & Trope 2009.

⁸¹ Chadee & Chadee 2016.

was de media aandacht omwille van dit meeleven ook zo groot⁸². Maar laten we er voor waken dat wij het maatschappelijke gesprek voeren over de juiste nabijheid van de dreiging van seksueel geweld tegen vrouwen. De oncomfortabele waarheid is dat vrouwen – ook in Nederland - vaker het slachtoffer van bekende mannen dan van ‘de gevaarlijke onbekende’ worden⁸³.

Het is ook *post-#me-too* nog steeds hard nodig de nabije “masculine” dreiging van seksueel geweld tegen vrouwen aan de kaak te stellen. Laat onze massale ontzetting over en verontwaardigde fascinatie met het seksueel geweld dat deze drie jonge vrouwen is aangedaan en de media veelvuldig over berichtte ons zicht op de onderliggende structuren en de omvang van verborgen leed niet opnieuw vertroebelen. De diep in onze samenleving verankerde structuren van ‘macht’ en ‘geslacht’ worden immers nog steeds in onze socialisering van ‘mannen’ en ‘vrouwen’ gereproduceerd⁸⁴. Maar vrouwen mogen en kunnen niet alleen de verantwoordelijkheid in het voorkomen van slachtofferschap van seksueel geweld dragen. Daarvoor moeten wij als samenleving onszelf kritisch durven onderzoeken en naar werkelijke verandering streven in plaats van naar ‘de gevaarlijke ander’ te wijzen⁸⁵. Deze verandering moet *oncomfortabel dichtbij* in plaats van op veilige afstand worden gezocht. Misschien moeten we dus niet zozeer ‘het falende rechtssysteem’, maar vooral onze eigen gedachten over de dreiging van seksueel geweld herzien om meer veiligheid voor jonge vrouwen in onze samenleving bereiken. We moeten voorbij onze eerste denkreflexen die ons automatisch op veilige afstand plaatsen om een groter verschil te maken. Hoeveel vingers wijzen er naar onszelf wanneer we eensgezind naar ‘de gevaarlijke ander’ wijzen?

⁸² L.W. Niezink (2008) *Considering others in need: On altruism, empathy and perspective taking*. Groningen : Rijksuniversiteit Groningen.

⁸³ Walby & Allen 2004; Phillips 2000; Römken, de Jong & Harthoorn 2014; Clark 1987.

⁸⁴ Reiner 2007.

⁸⁵ B. De Graaf (2017) *Heilige strijd. Het verlangen naar veiligheid en het einde van het kwaad*. Utrecht : Boekencentrum.